

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בשב"ק פרשת ואתחנן (נחמו) תשפ"ג לפ"ק

בקעמפ מתיבתא נחלת יעקב וויען - לאק שעלדריק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף שע"ז

מהו השייכות לכאן מה שנגזר מיתה על ידי חטא אדם הראשון, הלא משה לא ביקש שלא ימות, אלא שיזכה ליכנס לארץ.

*

ונראה דאיתא בגמרא (בבא בתרא עד.) דרבה בר בר חנה שמע בת קול בהר סיני, שאומרת אוי לי שנשבעתי [מן הגלות], ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי. אמרי ליה רבנן היה לך לומר מופר לך. והוא סבר דלמא שבועתא דמבול הוא [אותה שבועה היה רוצה להפר, ויחריב את העולם במבול, ולפיכך לא רצה להפר] ע"כ. ובתוספות (בכורות לו. ד"ה מפירין) הקשו הלא החכם מתיר, ואין חכם מפר, אלא בעל מפר (נדריים עח.), ולמה אמר מי מפר לי, היה לו לומר מי מתיר לי ע"ש.

וכתוב בתורת חיים, כי הקשר שבין הקב"ה עם ישראל היא דוגמת הקשר של חתן וכלה, שהקב"ה זה דודי וזה רעי, וכנסת ישראל כלה קרואה בנעימה, אשר על דרך זו מיוסד ספר שיר השירים. אמנם מצינו במשה רבינו שמגודל מדריגתו הגיע להיות בעלה דמטרוניתא, שהקב"ה היא בחינת כלה, ומשה איש האלקים (דברים לג-א), מאריה דמטרוניתא (וזה"ק ח"א רלו.), ואם כן מי שהגיע למדריגה זו יכול להפר שבועת הקב"ה, כבעל המפר נדרי אשתו. ועל זה

ה' אלקים אתה החלות להראות את עבדך וגו' אעברה נא ואראה את הארץ וגו', ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, עלה ראש הפסגה וגו', וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה (ג-כד). וכבר הקשו המפרשים מפני מה מנע אותו ה' שלא יוסיף לדבר עוד, הלא כמו שלא שמע לתקט"ו תפלותיו עד עתה, כן לא יקבל תפלתו גם להלאה. וגם למה לא מנע אותו גם מתחלה, שלא ירבה כל כך תפלות גם עד עתה. וגם מהו הכוונה שאמר לו ה' 'רב לך', עיין ברש"י.

ובמד"ש (ילקוט תמיד) אתה החלות, אתה התרת לי נדרי, בשעה שאמרת לי לך הוצא את עמי בני ישראל מארץ מצרים, אמרתי לפניך איני יכול שכבר נשבעתי ליתרו שאיני זו מאצלו שנאמר (שמות ב-כא) ויואל משה לשבת את האיש, ואין הואלה אלא לשון שבועה ע"כ. ויש להבין שייכות הדברים, הלא שם נשבע משה, והיה לו פתח חרטה, שלא ידע שה' יצוה לו לילך, והיה מרוצה להתיר הנדר, על כן התיר לו ה' נדרו. אבל כאן הלא ה' נשבע, ואין לפניו שינוי ברצונו בפתח חרטה, ואיך יוכלו להתיר לו נדרו.

עוד איתא שם (ילקוט תתכא) רב לך, בעל דין שלך הוציא מיתה לכל קטן וגדול שם הוא, אדם הראשון שאכל מן האילן הוא גרם מיתה לכל באי עולם וכו' ע"ש. הרי שמפרש רב לך, דקאי לרמוז על אדם הראשון. ויש להבין

בעלה (תנא דבי אליהו ט). ואי משום השבועה שנשבע ה' שלא יכנס, הלא בעל מפר נדרי אשתו. ואתה החלות להראות את עבדך, שיכולין להתיר נדר, שהרי כן עשית בסנה, וכמו כן אוכל גם אני להפר את השבועה. ועל זה השיב לו ה', רב לך, הן אמת שאתה הגעת למדריגה עצומה להיות בעלה דמטרוניתא, ויש בידך לעשות כן, אבל אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, במה שאמרת כעת אתה החלות, שיש בידך כח לבטל השבועה, אל תוסף להמשיך לדבר בזה עוד.

ואמר אל תוסף דבר אלי עוד 'בדבר הזה', כי פרשת נדרים מתחלת 'זה הדבר' אשר צוה ה' (במדבר ל-ג), אשר שם נאמרה דין הפרת נדרי אשתו, ואל תוסף לדבר אלי עוד 'בדבר הזה' דייקא. נויש להוסיף כי בפסוק י"ב בפרשת נדרים כתיב, ואם הפר יפר אותם אישה ביום שמעו וגו' לא יקום (שם ל-ג), ואל תוסף דבר אלי עוד בדבר ה'זה', שמספרו י"ב].

*

אך אכתי יש לדון, הלא הפרת נדרים של בעל לא מועיל אלא ביום שמעו, והרי כבר עבר זמן רב מיום שמעו, כי השבועה היתה בעת חטא מי מריבה, ופרשה זו כאן נאמרה לאחר כיבוש ארץ סיחון ועוג (רש"י ג-ג), ואיך יוכל משה להפר שבועת ה'. אמנם מצינו במדרש (ב"ר יט-ח), בחטא אדם הראשון שאמר לו ה' ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב-יז), ואחר שיצא בדימוס אמר הכתוב, וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום (ג-ח), לריוח היום, הריני מחיה לך את היום, כך אמרתי לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות, אין אתם יודעים אם יום משלי, אם יום משלכם, אלא הרי אני נותן לו יום אחד משלי שהוא אלף שנים (וכמו שנאמר (תהלים צ-ד) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול), והוא חי תשע מאות ושלושים שנה, ומניח לבניו שבעים ע"ש. ואם כן יש ללמוד מאדם הראשון שיומו של הקב"ה דנין לאלף שנה, ושפיר הוי עדיין ביום שמעו. וזהו שאמר לו ה' רב לך, אם כי יש לך לדון מאדם

אמר הקב"ה, עכשיו שנשבעתי מי מפר לי, כבעל המפר נדרי אשתו ע"כ.

ובדרשות חתם סופר (ח"ג קיח:) הוסיף לבאר בזה, מה שהקדים הקב"ה לומר אוי לי שנשבעתי, כי אין הבעל יכול להפר לאשתו רק דברים שיש בהם עינוי נפש (נדריים ע"ט), ועל כן דקדק הקב"ה לומר אוי לי שנשבעתי, כדי להראות שיש לו עינוי וצער מגלותן של ישראל ע"כ.

ובדרשות חתם סופר (ח"ב שפה:) כתוב לבאר בזה, מה שמצינו בעדת קרח שאמרו, רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', ומדוע תתנשאו על קהל ה', וישמע משה ויפול על פניו (במדבר טו-א). ובגמרא (סנהדרין קי.) מה שמועה שמע, שחשדוהו מאשת איש ע"כ. והיא פליאה לומר כן על משה רבן של ישראל. אך הכתוב אומר (שמואל ב כג-א) ואלה דברי דוד האחרונים נאום הגבר הוקם על, צדיק מושל יראת אלקים, ואמרו חז"ל (מועד קטן טז:) צדיק מושל על כביכול, כי הוא מבטל גזירותיו. ועל כן אמר נאום הגב"ר דייקא, כי אותו צדיק שהוא בבחינת גבר וזכר, איש אלקים, בעלה דמטרוניתא, הוא יכול לבטל גזירותיו כבעל המפר לאשתו, כמו שאמר הבת קול עכשיו שנשבעתי מי מיפר לי. אמנם מי שאינו בבחינת גבר אלא בחינת נקבה ומקבל מלמעלה, אינו יכול להפר שבועה שלמעלה. והנה עד עכשיו חשבו, אף על פי שכל העדה קדושים ובתוכם ה', מכל מקום משה רבינו ע"ה גבר הוא בעלה דמטרוניתא, אבל עכשיו בחטא המרגלים נאמר חי ה' אם יראה איש וגו' (במדבר יד-כא), ומשה רבינו ע"ה לא ביטל השבועה, אם כן חשדוהו שאיננו איש אלקים, אלא חשדוהו באשת איש, שהוא נקבה ומקבל מאיש למעלה, ואם כן מדוע תתנשאו על קהל ה' ע"כ.

והנה משה רבינו הרבה בתפלה שיוכל ליכנס לארץ, וראה שאין תפלתו מועלת, על כן אמר לה' שיש לו עצה, כי בהיות שהוא בעלה דמטרוניתא, יש בידו לגזור, וצדיק גזור והקב"ה מקיים, כי אשה כשרה עושה רצון

הראשון שהוא רב לך, שעדיין הוא ביום שמעו, ויש לך כח להפר השבועה, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.

*

והנה אִתָּה ה'חֲלוֹת לְהִרְאוֹת, ראשי תיבות 'אהל', והמפרשים פירשו שאמר לה', בהיות שזכה לראות את המשכן, שהוא רק אהל ארעי, שנוסע ממקום למקום, אעברה נא ואראה וגו' החר הטוב הזה והלבנון, זה בנין המקדש בית עולמים ע"כ. ויש לומר עוד בזה, בהקדם לבאר מאמרם (שבת פח.) בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים [מזויו השכינה], אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. וכיון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום, שנאמר (שמות לג-ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. אמר רבי חמא ברבי חנינא בחורב טענו [הכתרים], בחורב פרקו. בחורב טענו כדאמרן [והכי משמע את עדים אשר היו להם מהר חורב], בחורב פרקו, דכתיב ויתנצלו בני ישראל וגו' [דמשמע נמי ויתנצלו את עדים מהר חורב]. אמר רבי יוחנן וכולן זכה משה ונטלן, דסמיך ליה ומשה יקח [אותו עדין את האהל] [לשון בהלו נרו (איוב כט-ג)], והוא היה קירון עור פניו] ע"כ. ויש להבין הלא אמרו (תענית כה.) גמירי מן שמיא מיהב יהבי, מישקל לא שקלי [בתר דיהבין] ע"כ. ואיך ניטלו הכתרים מישראל אחר שניתן להם. ועוד אם ישראל אין ראויים עוד להכתרים, מאיזה טעם יש ליתן כל הכתרים הללו למשה.

ונראה כי נשמת משה היא נשמת כללות כל ישראל (וזה"ק ח"ב רכא., ח"ג ט.) אשר משה היא האילן, וכלל ישראל הם הענפים מן האילן (ישמח משה פ' שלח עה"פ וישלח אותם משה). ודוגמת הרב עם תלמידיו, שכולם הם משורש נשמת הרב (אור יקר על הזוה"ק ח"ג כט., פנים יפות פ' חיי שרה), וכמו כן משה רבן של ישראל, נשמתו היא כללות הנשמות של ישראל, ובני ישראל הם הפרטים מנשמה כללי זו. ולכן אחר

שחטאו ישראל, ואינם ראויים להכתרים הללו, ומשמיא מיהב יהבי מישקל לא שקלי, אי אפשר ליטול אותם מהם בחזרה לשמים, אלא יכולים לשנות אותם מהפרט להכלל, ליטול אותם מכל ישראל בפרטיות, וליתן הכתרים הללו על כללות הנשמה, ולכן כולן זכה משה ונטלן.

והנה משה רבינו השיג גדול מעלת הארץ, איך היא משפיע חכמה וקדושה על כל באיה, וכמאמרם (כתובות עה.) חד מינייהו [מבני ארץ ישראל] עדיף [פקחים וחריפים] כתרי מינן ע"כ. ובהיות כי משה הוא נשמת כללות הכלל ישראל, בכניסתו לארץ יתעלה כל הכלל ישראל יחד עמו. ולא עוד, אלא שגם אנשי דור המדבר שמתו ולא זכו ליכנס, הלא הכתרים שלהם מונחים על משה, ובזה יהא עילוי גם להם כאשר הוא יזכה ליכנס לארץ. ולכן התחיל אִתָּה ה'חֲלוֹת לְהִרְאוֹת, ראשי תיבות אה"ל, הלא משה יקח את האהל, הוא זכה לקבל כל האורות של הכתרים מהכלל ישראל, על כן אעברה נא ואראה את הארץ הטובה, שבוה יהא עילוי רב לכל הכלל ישראל.

*

ומבואר במדרש כי משה רבינו טען הרבה טענות, ומצא עילות רבות, אשר בדין הוא שיזכה ליכנס לארץ, גם אחר שנשבע ה' שלא יכנס, ומצאו רמו לטענות הללו שמרומזים בתיבות אלו של תפלתו, ואתחנן אל ה' וגו'. ועם כל זה לא זכה ליכנס לארץ, וסתם לו ה' את הפתח באמרו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, בלי שום הסברים. והענין הוא, כי חכמת שכל האדם הוא מוגבל, וחכמתו של ה' כביכול אין לו חקר, ולתבונתו אין מספר. וכמו ששכלו של בהמה אי אפשר לו להבין חכמתו של אדם, וילד קטן לא משיג חכמתו של גדול, ואי אפשר בשום אופן להסביר להם מה שהאדם המבוגר עושה, כן אי אפשר לאדם להשיג חכמתו יתברך שמו, גם אדם גדול כמשה שזכה למ"ט שערי בינה. וחכמתו יתברך שמו השיג שאין לו למשה ליכנס לארץ ישראל, והגם ששכלו של משה אומרת שיש לו טענות מועילות שיוכל ליכנס, אין דעת המקום כן, וחוסם

אך יש בזה עוד, כי אמרו חז"ל (מגילה כט.) בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו שכינה עמהן. גלו למצרים, שכינה עמהן, שנאמר (שמואל א ב-כו) הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו'. גלו לבבל, שכינה עמהן, שנאמר (ישעיה מג-יד) למענכם שלחתי בבלה. ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן, שנאמר (דברים ל-ג) ושב ה' אלקיך את שבותך, והשיב לא נאמר, אלא ושב, מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגלויות. בבבל היכא, אמר אביי בבי כנישתא דהוצל, ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא וכו'. ואמרו עוד (שם) ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל יא-טו), אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל ע"כ.

ומעתה הגם שירושלים עיר הקודש, העיר רבתי עם, היתה כאלמנה, מכל מקום יושביה, הכלל ישראל, אינם כאלמנה שעזב ה' את כנסת ישראל כלה קרואה בנעימה, והם גלמודה כאלמנה, כי בכל מקום שגלו שכינה עמהם. וגם מקדש מעט יש לנו בכל מקום, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, אלא שהשראת השכינה עמנו היא בהסתר, ואנו עומדים ומצפים שיהא נגלה כבוד ה', כמו שנזכה לזה בגאולה העתידה, והיתה כאלמנה, ולא אלמנה ממש.

ואמר הכתוב 'נחמו נחמו עמי, קול אומר קרא', הקול אומר להנביא שיקרא דברי נחמה לפני ישראל. ואומר 'מה אקרא', במה אוכל לנחם אותם, הלא עדיין אנו בצרה ובשביה, נאבד מאתנו מקדש ה' ואנו בגולה. ואמר הקול כי לא כן הוא, אין כלל ישראל אלמנה, אלא בכל מקום שגלו שכינה עמהם. 'יבש חציר נבל ציץ', החציר והציץ יכולים להיות נפסד יבש ונבל, אבל מקדש ה' עדיין עמנו, 'דבר אלקיני יקום לעולם', תוכלו למצוא השכינה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, שהם עדיין מקדש מעט בגלות, שיש שם עדיין השראת השכינה, כי דבר אלקיני נצחי ויקום לעולם. ■

לו הדרך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, כי ממילא לא תבין כל הסיבות שנוגע לך ולהכלל ישראל בהעתיד, למה אי אפשר לך ליכנס.

אמנם 'עלה ראש הפסגה, ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה', שא עיניך על אוירא דארץ ישראל שמחכים (בבא בתרא קנח:), שיש בה השגת החכמה מעיני ה' אלקיך אשר הם תמיד בה, ואז יתעלה חכמתך עוד יותר, 'וראה בעיניך', אז תבין ותשכיל ותראה בעיני שכלך, 'כי לא תעבור את הירדן הזה', שאין זה לטובתך שתעבור את הירדן, ותשיג יותר עומק הסיבה שאין אני נותן לך רשות ליכנס בה.

*

הנביא מנחם את ישראל על חורבנה, נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם וגו', קול אומר קרא, ואמר מה אקרא וגו', יבש חציר נבל ציץ, ודבר אלקיני יקום לעולם (ישעיה מ-א). ונראה כי ירמיה הנביא מקונן, איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה (איכה א-א). ובגמרא (סנהדרין קד.) אמר רב יהודה אמר רב כאלמנה, ולא אלמנה ממש, אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה ע"כ. ובפשוטו הכוונה, כי אשה אלמנה שמת בעלה, במשך הימים עושית שלום במצבה, בעלה לא ישוב עוד, ויש לה להסיח דעת מהעבר, ולסדר לעצמה חיים חדשים בלי בעלה. לא כן אשה שהלכה בעלה למדינת הים, היא נשארה מקושרת לבעלה ביתר שאת ועוז, ועומדת ומצפה יום יום מתי יחזור. ואם כי אבדה הקשר שביניהם, לא יודעת היכן הוא, ומהו מצבו, האם יחזור למחר או לשנה ושנתיים, היא עומדת ומחכה יום יום, אולי היום יחזור. וכמו כן ישראל היתה כאלמנה, לא אלמנה ממש, שאנו מתייאשים במצב שלנו, ועושים שלום עם המצב בגלות, אלא כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה. לא רק שאנו מאמינים שיבוא עוד ויגאלנו, אלא אנו מחכים יום יום לביאתו, כאלמנה זו שעומדת ומצפה על ביאתו של בעלה בכל שעה.